

พลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตยกับความเสมอภาคในสังคมไทย*

Citizenship in a Democratic System and Equality in Thai Society

¹สมภพ ศิริสว่าง, ²กรกาญจน์ ศิริสว่าง, ¹ณรงค์ศักดิ์ เนียมสอน

¹Sompop Sirisawang, ²Kornkarn Sirisawang, ¹Narongsak Niamsorn

¹สาขาวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

²สาขาวิชาการจัดการปกครองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

¹Program in Interdisciplinarity of Sustainable Development,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University

²Political Science Governance and Sustainable Development

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University

Email: burapis@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอความคิดเกี่ยวกับ พลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย ความเสมอภาคในสังคมไทย รวมถึงอธิบายเบื้องต้นเกี่ยวกับความสำคัญของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและบทบาทของพลเมืองในการส่งเสริมความเสมอภาคในสังคม และปัญหาหลักที่มีผลต่อความเสมอภาคในสังคมไทย โดยเน้นความไม่เสมอภาคทางการเมือง ซึ่งมีสาเหตุจากการรวมตัวของชนชั้นนำซึ่งอยู่ในรูปแบบขององค์กรอิสระและอื่นๆ โดยแทรกซึมในทุกองคาพยพของระบบการเมืองไทย จนส่งผลให้ประชาชนลดความเชื่อถือในสามอำนาจหลักคือ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ จนกระทั่งเครื่องมือสุดท้ายที่ลดทอนความเสมอภาคอย่างสิ้นเชิงคือการรัฐประหาร การสร้างความเสมอภาคที่แท้จริงต้องเริ่มจาก การสร้างพลเมืองคุณภาพ (Active Citizen) ที่ตื่นตัวและรู้เท่าทันสิทธิหน้าที่ เพื่อคัดง้างกับอำนาจนิยมและการรัฐประหารที่สร้างความเหลื่อมล้ำผ่านระบอบอภิสิทธิ์ชน ขณะเดียวกันชนชั้นนำต้องยุติการบิดเบือนกฎหมายเพื่อรักษาอำนาจและหันมาสร้างกลไกตรวจสอบที่โปร่งใส เพื่อมุ่งสู่ประชาธิปไตยที่มีความเท่าเทียมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พลเมือง; ประชาธิปไตย; ความเสมอภาค

ABSTRACT

This academic article presents ideas regarding citizens in the democratic way in Thai society and equality in Thai society, as well as providing a preliminary explanation about the importance of citizens in a democracy and the role of citizens in promoting equality in society and the main problems affecting equality in Thai society. The focus is on political inequality, which is caused by the consolidation of elites in the form of independent organizations and others, infiltrating every organ of the Thai political system. This has resulted in the public decreasing their trust in the three main powers: the legislature, executive, and judiciary, until

* Received November 15, 2025; Revised January 5 2025; Accepted January 5, 2025

the final tool that completely deprives equality is the coup d'état. The creation of true equality must start from building quality citizens (Active Citizens) who are alert and aware of their rights and duties to counter authoritarianism and coups that create inequality through a system of elite privilege. Meanwhile, the elite must stop distorting the law to maintain power and turn to creating transparent oversight mechanisms to move toward a democracy with sustainable equality.

Keywords; Citizenship; Democracy; Equality

บทนำ

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาสังคมไทยได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมอย่างต่อเนื่อง บทบาทของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมีความสำคัญอย่างยิ่ง กล่าวคือ ความเป็นพลเมือง (Citizenship) มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องเป็น "พลเมือง" ตามระบอบประชาธิปไตยด้วย (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2554) พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การมีสิทธิในการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีสิทธิเสรีภาพ และความรับผิดชอบต่อสังคม ในขณะที่ความเสมอภาคเป็นหลักการสำคัญที่รับรองว่าทุกคนในสังคมจะได้รับโอกาสและสิทธิที่เท่าเทียมกัน ในบริบทของสังคมไทย การสร้างความเสมอภาคยังคงเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองเป็นปัจจัยที่ทำลายการพัฒนาในระบอบประชาธิปไตย บทความนี้มุ่งเน้นที่จะสำรวจบทบาทของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและความสำคัญของความเสมอภาคในสังคมไทย โดยพิจารณาถึงอุปสรรคและโอกาสในการส่งเสริมความเสมอภาคผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน

พลเมืองกับประชาธิปไตยเป็นแนวคิดที่มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยพลเมืองมีบทบาทสำคัญในการกำหนดและรักษาระบอบประชาธิปไตย และในทางกลับกันประชาธิปไตยก็เป็นระบบที่ส่งเสริมสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองเช่นกัน (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2564) ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงกลายเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนา อย่างไรก็ตาม การบรรลุถึงประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น ไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่กระบวนการการเลือกตั้งเท่านั้น แต่จะต้องประกอบไปด้วยการสร้างเสมอภาคในสังคม ซึ่งทุกคนได้รับสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกัน

ดังนั้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อำนาจอิสระหรืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนโดยประชาชนทำหน้าที่ปกครองตนเอง จึงเกิดรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนขึ้น โดยประชาชนหรือพลเมืองนั้นจะเลือกผู้แทนขึ้นทำหน้าที่แทนตนแล้วผู้แทนเหล่านั้นจะมีหน้าที่ร่วมกันกำหนดนโยบายและวิธีปฏิบัติตามนโยบายซึ่งประชาชนนั้น ก็มุ่งหวังเพื่อให้การเลือกผู้แทนของตนยืนหยัดต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนเพื่อสิทธิความเสมอภาคด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความเสมอภาคทางการเมือง และความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในลักษณะที่ซับซ้อนและมีความหลากหลาย

บทความนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยกับความเสมอภาคในสังคมไทย โดยพิจารณาถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมความเสมอภาคทางการเมืองของพลเมืองในการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเท่าเทียม พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ยังคงมีอยู่

นิยามของคำว่า พลเมือง

คำว่า “พลเมือง” เป็นคำที่ใช้เรียกแทนผู้คนในประเทศ เช่นเดียวกับคำว่าพสกนิกร ราษฎร และประชาชน ที่ใช้เรียกแทนผู้คนในประเทศเช่นเดียวกันในแง่ที่หมายถึงผู้ที่อยู่ในดินแดนหนึ่ง ๆ อย่างไรก็ตาม คำว่าพลเมืองนั้น มีความหมายแตกต่างออกไปจากคำว่า พสกนิกร ราษฎร และประชาชน เนื่องจากเป็นคำที่มีความคาดหวังในเรื่องของทัศนคติและพฤติกรรมบางประการแฝงอยู่ด้วย แม้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 จะให้ความหมายของคำว่า พลเมือง ไว้ว่าหมายถึง ประชาชนราษฎร หรือชาวประเทศ แต่โดยรากศัพท์คำว่าพลเมืองประกอบขึ้นจากสองคำสมาสกัน คือ คำว่า “พล” รวมเข้ากับคำว่า “เมือง” ปัจจุบันคำว่าพลเมืองจึงรับรู้กันในความหมายของผู้ที่เป็นกำลังของบ้านเมือง อาจจะสรุปได้ว่าพลเมืองไม่ใช่เพียงคำที่ใช้เรียกคนที่อยู่เหนือดินแดนหนึ่ง ๆ หรือหมายถึงสมาชิกของประเทศใดประเทศหนึ่งซึ่งมีสิทธิและสิทธิพิเศษที่รัฐบาลของประเทศนั้นมอบให้เท่านั้น แต่เป็นคำที่มีแนวคิดและความคาดหวังแห่งพฤติกรรมบางประการแฝงอยู่ด้วย ทำให้คำว่า “พลเมือง” เป็นคำเรียกผู้คนที่อาศัยอยู่เหนือดินแดนที่มีมิติของการแสดงออกมากกว่าคำเรียกคนอื่น ๆ ในแง่ของการเป็นกำลังให้แก่บ้านเมืองอยู่ด้วย (จารุวรรณ แก้วมะโน, 2567)

ในส่วนของการให้นิยามความหมายของพลเมือง มีการนิยามความหมายหลากหลายและแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและยุคสมัยของนักปราชญ์ตามยุคสมัยนั้นๆ และได้ให้ความหมายของคำว่าพลเมืองแตกต่างกันไปมากมาย ตามการมองธรรมชาติของมนุษย์ที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเพลโต, อริสโตเติล, จอห์น ล็อก, โทมัส ฮอบส์ เป็นต้น ถึงกระนั้นในทุกะบอบการปกครองก็ล้วนมีความต้องการพลเมืองที่มีความผูกพันกับรัฐและสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมที่พร้อมจะร่วมแรงร่วมใจกันปกป้องผลประโยชน์ของรัฐไว้เพื่อผลประโยชน์สิทธิเสรีภาพที่บรรดาพลเมืองจะบรรลุได้ภายใต้รัฐนั่นเอง

ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น พลเมืองในระบอบนี้ย่อมต้องมีคุณลักษณะสำคัญที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนประเทศสู่สันติสุขด้วยวิถีประชาธิปไตย อาทิ การมีอิสรภาพ การพึ่งพาตนเอง การตระหนักรู้และใช้สิทธิอย่างเหมาะสม การเคารพสิทธิของผู้อื่น การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การปฏิบัติตามกติกาของสังคม การหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง ตลอดจนการมีจิตสาธารณะ ทั้งนี้ การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้ก้าวหน้าและยั่งยืนย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ หนึ่งในนั้นคือระดับความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประชาชนเอง ซึ่งได้มีการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองว่าพลเมืองที่พึงประสงค์ควรเป็นแบบใด ดังนี้

ความเป็นพลเมือง 3 ประเภท ตามนิยามของ Joel Westheimer และ Joseph Kahne (2004)

ไพลิน ภูจินาพันธุ์ (2563) ได้อ้างถึงแนวคิดของ Westheimer และ Kahne (2004) โดยได้เสนอกรอบแนวคิดในการจำแนกประเภทของพลเมือง (Kinds of Citizens) ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) พลเมืองที่มีความรับผิดชอบส่วนบุคคล (Personally Responsible Citizen) (2) พลเมืองที่มีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคมและการเมือง (Participatory Citizen) และ (3) พลเมืองที่มุ่งเน้นจิตสำนึกด้านความยุติธรรมทางสังคม (Justice-Oriented Citizen) เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน สามารถอธิบายลักษณะของพลเมืองในแต่ละประเภทได้ดังนี้

1. พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ (Personally Responsible Citizen)

เป็นพลเมืองที่ทำหน้าที่พื้นฐานได้ดี เช่น เสียภาษี รักษากฎจราจร ช่วยเหลือชุมชน และมีศีลธรรมส่วนตัว โดยคนไทยส่วนใหญ่ถูกปลูกฝังให้เป็นพลเมืองประเภทนี้มาโดยตลอด ซึ่งก็คือการเป็น "คนดี"

แม้ว่าสังคมไทยจะให้ความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรมและความดีในระดับปัจเจกบุคคลแต่ยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายที่ขาดมาตรฐานความเสมอภาค ซึ่งก่อให้เกิดการรับรู้ในสังคมว่าบุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิฤทธิ์ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อกฎหมายในระดับเดียวกับประชาชนทั่วไป สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้พลเมืองส่วนใหญ่เกิดความรู้สึกท้อแท้และลดทอนแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่และมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองของสังคม

2. พลเมืองที่มีส่วนร่วม (Participatory Citizen)

เป็นพลเมืองที่ไม่ได้จำกัดบทบาทเพียงการปฏิบัติตามกฎหมายหรือข้อกำหนดของรัฐเท่านั้น หากแต่เข้าไปมีบทบาทในการจัดการ วางแผน และตัดสินใจกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับชุมชนหรือสังคม เช่น การเป็นแกนนำจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ หรือการมีส่วนร่วมในโครงสร้างการบริหารท้องถิ่น ในบริบทของประเทศไทย แม้จะปรากฏพลเมืองลักษณะดังกล่าวอยู่บ้าง แต่การมีส่วนร่วมโดยรวมยังคงอยู่ภายใต้กรอบแบบ "บนลงล่าง" (top-down) กล่าวคือ เป็นการดำเนินกิจกรรมตามนโยบายหรือคำสั่งจากภาครัฐ หรือเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี มากกว่าการริเริ่มจากฐานประชาชนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญของสังคมไทยคือการขาด "พื้นที่การมีส่วนร่วมที่แท้จริง" ซึ่งเป็นกลไกที่เอื้อให้พลเมืองระดับรากหญ้าสามารถแสดงความคิดเห็นและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างเป็นรูปธรรม ผลที่ตามมาคือการมีส่วนร่วมของประชาชนมักจำกัดอยู่ในรูปแบบกิจกรรมการกุศลหรือกิจกรรมระยะสั้น ที่ไม่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมและการเมืองได้อย่างยั่งยืน

3. พลเมืองที่มุ่งเน้นจิตสำนึกความยุติธรรมทางสังคม (Justice-Oriented Citizen)

เป็นพลเมืองส่วนที่ "ขาดหายไปมากที่สุด" ในสังคมไทยเป็นรูปแบบของความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์และตั้งคำถามต่อรากเหง้าของปัญหาในระดับโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยมุ่งหวังการแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนผ่านการปรับเปลี่ยนนโยบาย กฎหมาย หรือระบบสถาบัน เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมไทย ซึ่งมีพลเมืองที่เน้นการช่วยเหลือเชิงปัจเจกและกิจกรรมจิตอาสาเป็นจำนวนมาก พลเมืองลักษณะนี้มีบทบาทสำคัญในการลดความซ้ำซากของปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำและการทุจริต เนื่องจากไม่เพียงบรรเทาผลกระทบเฉพาะหน้า แต่ยังมุ่งแก้ไขสาเหตุพื้นฐานของปัญหาพลเมืองกลุ่มนี้จะถามว่า "ทำไมคนถึงจน? โครงสร้างเศรษฐกิจตรงไหนที่ไม่เป็นธรรม?" และพยายามแก้ไขที่กฎหมายหรือระบบ

อย่างไรก็ตาม สังคมไทยยังขาดการพัฒนาและสนับสนุนพลเมืองที่มุ่งเน้นจิตสำนึกความยุติธรรมทางสังคมอย่างเป็นระบบ อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมการยอมรับอำนาจ ระบบการศึกษาที่เน้นการปฏิบัติตามมากกว่าการคิดเชิงวิพากษ์ และบริบททางสังคมการเมืองที่ทำให้การตั้งคำถามต่อโครงสร้างมีต้นทุนและความเสี่ยงสูง ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของพลเมืองส่วนใหญ่ยังคงจำกัดอยู่ในระดับการทำความดีเชิงปัจเจกหรือกิจกรรมสาธารณะ โดยที่การผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมอย่างแท้จริงยังไม่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมไทย

ทั้งนี้ นอกจากการมีสถานะความเป็นพลเมืองตามกฎหมายแล้ว ในปัจจุบันแนวคิดที่ว่าด้วย "ความเป็นพลเมืองในเชิงพฤติกรรม" ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสถานะทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่อาจเป็นหลักประกันได้ว่าบุคคลนั้นจะมีพฤติกรรมหรือการแสดงออกที่เกื้อหนุนต่อประโยชน์สาธารณะและสอดคล้องกับระบอบการเมืองการปกครองของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้พลเมืองได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและมีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าระบอบอื่น ในบริบทดังกล่าว พลเมืองจึงถือเป็นกลไกสำคัญของการดำรงอยู่และพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย หาก

พลเมืองสามารถใช้ศักยภาพของตนอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และพัฒนาประเทศชาติ ย่อมส่งผลให้สังคมและประเทศชาติมีความก้าวหน้าอย่างยั่งยืน (จารุวรรณ แก้วมะโน, 2567)

ความเป็นพลเมืองไทยที่พึงปรารถนา

จากงานวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า ได้ทำงานวิจัยเพื่อค้นหาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพลเมืองไทย (ศรัณยู หมั่นทรัพย์, 2556) สรุปได้ว่า

1) มีเหตุผล พลเมืองจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักการประชาธิปไตย ยึดมั่นหลักประชาธิปไตย พิจารณาเรื่องราวต่างๆที่ได้รับบนฐานข้อมูลข้อเท็จจริง ยอมรับให้เกียรติต่อความแตกต่าง และสามารถแสดงออกมาได้อย่างมีวุฒิภาวะ

2) มีวินัย ในที่นี้คือพลเมืองจะต้องเป็นผู้ที่สามารถควบคุมความคิดและพฤติกรรมของตนให้ปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคมชุมชนที่อยู่อาศัยร่วมกัน ไม่เลือกปฏิบัติกฎระเบียบเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อตนหรือผู้ใด เชื้อมั่นและรักษากฎระเบียบ เพื่อให้กลไกของสังคมเดินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) มีความซื่อสัตย์ ในที่นี้คือพลเมืองจะต้องเป็นผู้ที่ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากความไม่จริงใจแก่กัน และผลกระทบจากการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนและกลุ่มตน จนกระทั่งละเมิดจริยธรรม กติกาและข้อตกลงที่ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วม

4) มีความรับผิดชอบ ในที่นี้คือพลเมืองจะต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติบทบาทหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายจนสำเร็จด้วยความกระตือรือร้น ไม่ละทิ้งงาน คาดหวังผลลัพธ์ที่ได้ในเชิงบวก และพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อผลลัพธ์จากการกระทำที่เกิดขึ้น

5) มีจิตสาธารณะ ในที่นี้คือพลเมืองจะต้องเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับส่วนรวม จากทุกการกระทำของตน พร้อมที่จะสละประโยชน์บางส่วนเพื่อสาธารณะประโยชน์ ตลอดจน กระตือรือร้น มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา

นอกจากนี้ จากสถานการณ์ปัจจุบันสังคมไทยที่มีความขัดแย้งทางความคิดและการแตกแยกออกเป็นกลุ่มและประชาธิปไตยแบบตัวแทนประสบปัญหาเรื่องบทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมและตัวแทนของประชาชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ รวมถึงปัจจัยหนุนที่เสริมความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้ทิศทางกรขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ และกลไกรัฐนั้น มีจุดเริ่มต้นของความเป็นพลเมืองซึ่งเกิดขึ้นจากการตระหนัก การร้อยเรียง การร่วมกัน และการเสริมพลังอำนาจ โดยมีปัจจัยสำคัญ คือ การที่ประชาชนเข้าใจและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ (นิภาพรณ เจนสันติกุล, 2556)

ความสำคัญของพลเมือง

ความสำคัญของพลเมืองในการมีส่วนร่วมในการปกครองกับรัฐนั้นปรากฏเป็นแนวคิดอย่างชัดเจน โดย จอห์น ล็อก (John Locke) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพลเมืองไว้ในงานชื่อ Two Treatises of Government (1690) ว่าการที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น ก็เพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพอันเป็นสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) ของตนไว้ และทำให้ดีขึ้นผ่านการสร้างสัญญาประชาคมร่วมกันระหว่างพลเมืองและรัฐ (Social Contract) นั้นหมายถึงรัฐและพลเมืองทั้งสองฝ่ายต่างก็ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและปกป้องเสรีภาพตามธรรมชาติไว้ หากรัฐไม่สามารถปกป้องสิทธิเสรีภาพเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม ผู้คนในสังคมก็มีสิทธิเปลี่ยนแปลงรัฐได้หากมีความจำเป็น เมื่อเป็นเช่นนี้พลเมืองจึงมีความสำคัญในแง่ของผู้มอบความยินยอมในการปกครองให้แก่รัฐ อีกทั้งยังมีความสำคัญในการร่วมกันประคับประคองมาตรการต่าง ๆ ทั้งทางสังคมการเมือง ดำรงไว้ซึ่งสัญญาประชาคม ติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐอย่างเคร่งครัด และอดทน ให้เกียรติต่อความแตกต่างหลากหลายเพื่อก้าวข้ามข้อผูกพันทางศาสนาและตั้งอยู่บนหลักของกฎหมายตามสัญญาประชาคมร่วมกัน (จารุวรรณ แก้วมะโน, 2567)

แนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตย

นิยามและบทบาทของพลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตย

1) ความหมายของพลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตย

ตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า "พลเมือง" "วิถี" และ "ประชาธิปไตย" ไว้ว่า พลเมือง หมายถึง ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ วิถี หมายถึง สาย แนว ถนน ทาง ประชาธิปไตย หมายถึง ระบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ดังนั้น คำว่า "พลเมืองที่ดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย" หมายถึง พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต พลเมือง หมายถึง คนที่มีสิทธิและหน้าที่ในฐานะประชาชนของประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือประชาชนที่อยู่ภายใต้ผู้ปกครองเดียวกัน มักมีวัฒนธรรมเดียวกัน ตามหลักทางประชาธิปไตยกล่าวโดยสรุป คำว่า "พลเมือง" มีความแตกต่างจากคำว่า "ประชาชน" และ "ราษฎร" ตรงที่ว่าพลเมืองจะแสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการรักษาสิทธิของตน รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

2) หลักการเป็นพลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ประชาชนทุกคน มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ซึ่งจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องสร้างความเป็นพลเมืองให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองได้ การสร้างพลเมืองให้มีความเป็นพลเมือง ในวิถีระบอบประชาธิปไตย มีหลักพื้นฐานสำคัญอยู่ 3 ประการ ดังนี้

2.1) เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่ทุกคนเกิดมามีคุณค่าเท่ากันมีอาจล่วงละเมิดได้ อิสระภาพและความเสมอภาค การยอมรับในเกียรติภูมิของแต่ละบุคคลโดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคม ยอมรับความแตกต่างของทุกคน

2.2) เคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม โดยให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพ การมีกฎกติกาที่วางอยู่บนความยุติธรรมและชอบธรรม มีหลักนิติรัฐในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพมิให้ถูกละเมิด

2.3) รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และประเทศชาติ โดยตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ต่อสังคม การดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุและผล

3) ประเภทของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมี 2 ประเภท

ประชาชนซึ่งเป็นผู้ใช้สิทธิในอำนาจอธิปไตย ยังสามารถมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย คือ โดยทางตรงและทางอ้อม ดังนี้

3.1) ประชาธิปไตยทางตรง หรือที่เรียกว่า “การเมืองภาคพลเมืองหรือภาคประชาชน” เช่น การใช้สิทธิตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดด้วยตนเองหรือต้องทำร่วมกับผู้อื่นโดยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย การร่วมเวทีประชาคม การทำประชาพิจารณ์ เป็นต้น

3.2) ประชาธิปไตยทางอ้อม หรือที่เรียกว่า “การเมืองภาคตัวแทน” เป็นการเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่น ได้แก่ การเลือกตั้ง อบต. เทศบาล อบจ. เมืองพัทยา และกรุงเทพมหานครเป็นต้น และระดับชาติ เพื่อทำหน้าที่แทนประชาชน ได้แก่ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) และสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร, 2558)

บทบาทสำคัญของพลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย

บทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคมผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น การเลือกตั้ง การประท้วง การรณรงค์ทางการเมือง และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพลเมือง ตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ดังนี้

1) การเลือกตั้งทั่วไป

ในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกหลังการปกครองโดยรัฐบาลทหารที่เริ่มต้นขึ้นหลังการรัฐประหารในปี 2557 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางของประเทศและการกลับสู่ระบอบประชาธิปไตย

2) การประท้วง

การประท้วงของกลุ่มนักศึกษาและประชาชนทั่วไปในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งเรียกร้องการปฏิรูปทางการเมือง การแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการปฏิรูปสถาบันหลักของประเทศ

3) การลงประชามติ

ในปี พ.ศ. 2550 และ 2559 มีการรับรองรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หลังจากการรัฐประหาร เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกฎหมายสูงสุดของประเทศ

คุณสมบัติของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยพึงมีคุณลักษณะอย่างน้อย 6 ประการ คือ

1) รับผิดชอบและพึ่งตนเองได้

2) เคารพสิทธิผู้อื่น

3) เคารพความแตกต่าง

4) เคารพหลักความเสมอภาค

5) เคารพกฎกติกา

6) รับผิดชอบต่อสังคม (ปริญญา เทวานฤมิตร, 2559)

การศึกษาสำหรับพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีวิจารณญาณในการตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญต่อการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ ทว่าการเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะคุณลักษณะดังกล่าวสู่ผู้เรียนไม่อาจกระทำได้จากการบรรยายในชั้นเรียนแต่ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ โดยเผชิญหน้ากับความหวั่นกลัวอย่างมีสติและรับมือกับปัญหาเหล่านั้น โดยใช้ทักษะข้อมูลและคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล (John Dewey, 1944)

การศึกษาเพื่อสร้างสำนึกพลเมืองเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยผ่านการ “พัฒนาคน” ในแง่ที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยพึงได้รับการส่งเสริมให้เป็นผู้ที่ยึดหลักประชาธิปไตยสากลในการดำเนินชีวิต กล่าวคือ เป็นผู้ที่เคารพต่อกฎหมาย สิทธิของทั้งตนเองและผู้อื่น ตระหนักถึงความสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนาป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนไม่นิ่งดูดายและพร้อมที่จะเสียสละเพื่อสาธารณะประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ที่สำคัญการศึกษาสำหรับพลเมืองนั้นไม่ได้จำกัดไว้เพียงในชั้นเรียนหรือเฉพาะนักเรียนเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาตลอดชีวิต (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2555)

แนวคิดเกี่ยวกับความเสมอภาค

1. นิยามและความสำคัญของความเสมอภาค

ตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า เสมอภาค ไว้ว่า มีส่วนเท่ากัน, เท่าเทียมกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วมนุษย์เรามักจะเรียกร้องความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันอยู่เสมอ และมักพิจารณาจากแง่ของตนเอง คือ เอาตัวเองหรือผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลัก จึงมักจะเห็นแต่ความเสียเปรียบของตัวเอง ถ้าเมื่อไรตัวเป็นฝ่ายได้เปรียบก็มักจะมองเห็นเหตุผลต่าง ๆ นานาว่าที่เป็นเช่นนั้น เป็นความเสมอภาคแล้วหรือเป็นความยุติธรรมดีแล้ว ความเสมอภาคจึงเป็นเรื่องที่คนเราเห็นไม่ตรงกัน (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2540)

ในแง่ของการเมืองและกฎหมายหลักความเสมอภาคถือว่าเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยมิต้องคำนึงถึงคุณสมบัติอื่นๆ อาทิ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด เป็นต้น และขณะเดียวกันก็ถือได้ว่าหลักความเสมอภาคนี้เป็นหลักที่ควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจของตนตามอำเภอใจ โดยการใช้อำนาจของรัฐแก่กลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งรัฐต้องสามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดรัฐจึงกระทำการอันก่อให้เกิดผลกระทบหรือเป็นการให้ประโยชน์แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นโดยเฉพาะ หากการให้เหตุผลไม่อาจรับฟังได้แสดงว่าการใช้อำนาจของรัฐนั้นเป็นไปตามอำเภอใจ ดังนั้น หลักความเสมอภาคจึงเป็นหลักสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสามารถนำมาตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการได้ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2548)

2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเสมอภาค

ความหมายของความเสมอภาคในสังคม (Social Equality) จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งความหมายออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ ความเสมอภาคตามหลักสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคตามหลักกฎหมาย และความเสมอภาคตามระบอบประชาธิปไตย สรุปได้ดังนี้

1) ความเสมอภาคตามหลักสิทธิมนุษยชน หมายถึง ความเท่าเทียมของมนุษย์ทุกคนในการได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานโดยไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุแห่งเพศ เชื้อชาติ ศาสนา หรือสถานะทางสังคม ทั้งนี้ การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนสากล (United Nations, 1948; Donnelly, 2013)

2) ความเสมอภาคตามหลักกฎหมาย หมายถึง หลักการพื้นฐานของความยุติธรรมที่กำหนดให้บุคคลทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน และต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องนิติรัฐ (Rule of Law) และหลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย (Equality before the Law) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของระบบกฎหมายในสังคมประชาธิปไตย (Dicey, 1959; Kelsen, 1967)

3) ความเสมอภาคตามระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การที่ประชาชนทุกคนในประเทศมีความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันทั้งในด้านสิทธิทางการเมือง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการเข้าถึงสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีความยุติธรรมทางสังคมที่เน้นความเสมอภาคของโอกาสและการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม เพื่อให้ประชาชนทุกคนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีในระบอบประชาธิปไตย (Dahl, 1989; Rawls, 1999)

นอกจากนี้ ความเสมอภาคในสังคม (Social Equality) เป็นสิ่งที่จำเป็นขั้นพื้นฐานต่อการอยู่รอดและพัฒนาตัวเองตามหลักสิทธิมนุษยชน ได้แก่ ร่างกาย การนับถือศาสนา การศึกษาและการรับรู้ข่าวสาร การเข้าถึงบริการสาธารณะและสวัสดิการ สังคม การประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย (ศรีณยู หมั่นทรัพย์, 2557)

นิยามความเสมอภาค (Definitions of Equality)

1) ความเสมอภาคในโอกาส (Equality of Opportunity) คือ การที่รัฐจัดสวัสดิการและบริการสาธารณะให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน ตั้งแต่ต้นทาง เช่น การศึกษา สาธารณสุข และการประกอบอาชีพ โดยไม่มีอุปสรรคทางสังคมมาปิดกั้น

2) ความเสมอภาคทางกฎหมาย (Equality before the Law) คือ หลักการที่ว่าบุคคลทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน ได้รับความคุ้มครองและเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในมาตรฐานเดียว โดยไม่มีข้อยกเว้นสำหรับบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

3) ความเสมอภาคทางการเมือง (Political Equality) คือ การมีสิทธิและอำนาจทางการเมืองเท่ากัน เช่น การที่ "หนึ่งสิทธิ หนึ่งเสียง" (One Person, One Vote) มีค่าเท่ากัน และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อร่วมตัดสินใจในการปกครองประเทศยุติ เทพยสุวรรณ. (2551)

ประเทศไทยได้นำหลักความเสมอภาคมาใช้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 คือ

1) มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

2) มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน ก็ยากจะปฏิเสธถึงภาวะย้อนแย้งว่า แม้ประชาธิปไตยอาจกลายเป็นรูปแบบการเมืองมาตรฐานที่ทุกประเทศทั่วโลกต่างมุ่งหวังจะบรรลุ แต่การตั้งมั่นของประชาธิปไตยดังกล่าว กลับมิได้ส่งผลต่อการขยายตัวของความเสมอภาคแต่อย่างใด เห็นได้จากการต่อสู้ของประชาชนในหลายต่อหลายครั้งแต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ได้

ตัวอย่างจากการศึกษาว่าด้วยความไม่เท่าเทียมและความไม่เสมอภาคทางการเมืองในประเทศไทยของ Kevin Hewison (2015) ชี้ให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ในระดับต่ำและมีข้อจำกัดด้านการถือครองสินทรัพย์ ขณะเดียวกันรายได้และทรัพยากรกลับถูกผูกฟ่องถ่ายไปสู่กลุ่มผู้มีฐานะมั่งคั่งต่อเนื่อง สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการทุจริตที่ดำรงอยู่มายาวนาน แม้จะเกิดการลุกฮือต่อต้านหลายครั้ง แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างดังกล่าวได้อย่างมีนัยสำคัญ ผู้มีอำนาจมักกล่าวหาผู้ต่อต้านว่าเป็น "ผู้ก่อกบฏ" พร้อมทั้งใช้มาตรการกดขี่และปราบปราม เมื่อการทำทลายอำนาจส่งผลกระทบต่อการเมืองในระบบเลือกตั้ง ดังที่ปรากฏในการเคลื่อนไหวปี พ.ศ. 2516, 2535, 2552 และ 2553 ผลลัพธ์กลับนำไปสู่การคงอยู่ของการเมืองแบบอุปถัมภ์ ซึ่งเปิดช่องให้มีการกล่าวโทษนักการเมืองที่เห็นต่างว่าเป็นผู้ทุจริตและไร้ศีลธรรม การกล่าวโทษดังกล่าวยังกลายเป็นข้ออ้างที่เอื้อให้กองทัพและกลุ่มนิยมเจ้าเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง นำไปสู่การสถาปนาระบอบอำนาจนิยมและการครอบงำโดยชนชั้นนำซ้ำแล้วซ้ำเล่า ภายใต้การปกครองของชนชั้นนำแนวคิดเรื่องระเบียบ อำนาจ และศีลธรรมถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมและจำกัดบทบาทของชนชั้นอื่น ๆ โดยมีข้ออ้างสำคัญว่าสถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่ไม่อาจขาดได้ และชนชั้นนำมีสิทธิในการปกครองจากฐานที่อ้างอิงถึงอำนาจเชิงศีลธรรมของสถาบันดังกล่าว

3. รัฐประหารกับความเสมอภาค

ประจักษ์ ก้องกีรติ (2558) ชี้ให้เห็นว่ารัฐประหารส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเสมอภาคทางการเมือง โดยการรื้อถอนสถาบันการเมืองที่ยึดโยงกับประชาชน และสถาปนาระบบที่ให้อภิสิทธิ์แก่กลุ่มชนชั้นนำในการกำหนดทิศทางของประเทศแทนพลเมืองส่วนใหญ่

การรัฐประหารไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง แต่คือการปฏิเสธหลักการ "ความเสมอภาคทางการเมือง" อย่างถอนรากถอนโคน โดยมีประเด็นสำคัญที่สามารถนำไปอ้างอิงได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนอำนาจจาก "สิทธิ" เป็น "อภิสิทธิ์" ในระบอบประชาธิปไตย ความเสมอภาคทางการเมืองวางอยู่บนหลักการว่าประชาชนทุกคนมีอำนาจเท่ากัน แต่รัฐประหารได้ทำลายหลักการนี้โดยการสร้างอภิสิทธิ์ชน และอำนาจในการกำหนดนโยบายและกฎหมายถูกโอนย้ายจากประชาชนไปสู่กลุ่มคณะบุคคลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง (non-elected elites) การแบ่งชั้นพลเมืองรัฐประหารมักสร้างวาทกรรม "พลเมืองที่มีคุณภาพไม่เท่ากัน" เพื่อสร้างความชอบธรรมในการจำกัดสิทธิของคนบางกลุ่ม

2. การทำลายหลักการ "หนึ่งสิทธิ หนึ่งเสียง" (One Person, One Vote) รัฐประหารทำลายกลไกที่รับรองความเสมอภาคที่สำคัญที่สุด คือ การเลือกตั้ง โดยการใช้ระบบแต่งตั้ง การมีสภาที่มาจากการแต่งตั้ง (เช่น ส.ว. แต่งตั้ง) ทำให้เสียงของคนไม่กี่คนมีน้ำหนักเท่ากับหรือมากกว่าเสียงของประชาชนหลายล้านคน การบิดเบือนกติกา การออกแบบรัฐธรรมนูญหลังรัฐประหารมักมุ่งเน้นที่การสืบทอดอำนาจ ซึ่งเป็นการทำลาย "ความเท่าเทียมในโอกาส" ของผู้สมัครและพรรคการเมืองต่างๆ

3. ความไม่เสมอภาคภายใต้ "หลักนิติธรรม" รัฐประหารมักนำมาซึ่งสภาวะ "สองมาตรฐาน" (Double Standard) การนิรโทษกรรมตนเองคณะรัฐประหารมักเขียนกฎหมายคุ้มครองตนเองให้พ้นผิด (Immunity) ขณะที่ใช้กฎหมายลงโทษผู้เห็นต่างทางการเมืองอย่างเข้มงวด ซึ่งขัดกับหลักความเสมอภาคทางกฎหมายอย่างรุนแรง

จากสถานการณ์รัฐประหารในประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นสำเร็จถึง 13 ครั้ง ถูกมองว่าเป็นวงจรที่อุดรังการพัฒนาการเมือง (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2562) โดยส่งผลกระทบต่อมิติความเสมอภาค ซึ่งเป็นการทำลายสัญญาประชาคม การยกเลิกรัฐธรรมนูญหลังการยึดอำนาจส่งผลให้สิทธิพื้นฐานที่เคยได้รับการรับรองในฐานะ "สัญญาประชาคม" ถูกระงับลง และถูกแทนที่ด้วยการใช้อำนาจแบบสั่งการจากบนลงล่าง (Top-down) ผ่านคำสั่งคณะปฏิรูป ซึ่งลดทอนสถานะความเป็นพลเมืองให้กลายเป็นเพียงผู้ถูกปกครอง (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558) ซึ่งเป็นการสร้างสภาวะอภิสิทธิ์ชน รัฐประหารมักสร้างระบบ "นิติธรรมอำพราง" ผ่านการนิรโทษกรรมตนเองในรัฐธรรมนูญ นำมาสู่การทำลายหลักความเสมอภาคทางกฎหมาย (Equality before the Law) และทำให้เกิดกลุ่มบุคคลที่มีสถานะอยู่เหนือความรับผิดชอบทางอาญา (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, 2563) ทั้งนี้ จากการเปลี่ยนจากระบบตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้งไปสู่ระบอบแต่งตั้ง ส่งผลให้การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณตกอยู่ในมือคนเพียงกลุ่มเดียว (Elite Rule) ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่ขยายตัวกว้างขึ้นเนื่องจากเสียงของประชาชนระดับรากหญ้าถูกละเลย (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, 2561)

สรุป

ความเสมอภาค จะเกิดขึ้นไม่ได้หากโครงสร้างทางการเมืองยังเอื้อคนเฉพาะกลุ่ม หากยังกดทับประชาชนอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้การสร้างพลเมืองที่มีความตื่นตัวทางสังคมค่อนข้างน้อย มีความเหลื่อมล้ำสูง เนื่องด้วยภาวะทางเศรษฐกิจที่บีบคั้นให้ประชากรส่วนใหญ่ต้องดิ้นรนด้วยการทำมาหาเลี้ยงชีพมากกว่าที่จะเห็นว่าการเมืองมีส่วนในการกำหนดชีวิต และเหตุสำคัญคือการไม่มีความเสมอภาคทั้งความเสมอภาคทางสังคม ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ จึงทำให้มีชนชั้นทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น ประจวบเหมาะกับความนิยมทางสังคมและการเมืองที่ฝังรากลึกมานานในสังคมไทยที่ ส่งผลให้คนส่วนใหญ่ในสังคมยังคงยอมรับและไม่ท้าทายต่อการปกครองที่ไม่เสมอภาค แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากศักดินาเป็นประชาธิปไตยมาหลายสิบปี แต่แนวคิดทางศักดินายังคงอยู่ในจิตสำนึกของประชาชนและถูกใช้โดยกลุ่มผู้มีอำนาจเพื่อรักษาอิทธิพลของตน โดยใช้กฎหมายและระบบราชการในการรักษาผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่มพรรคพวก การรวมตัวกันของกลุ่มเหล่านี้ในองค์กรสำคัญทางการเมืองจึงเห็นว่ากฎหมายบางตัวใช้กับคนเฉพาะกลุ่ม ตัวอย่างเช่น องค์กรอิสระ ระบบศักดินาที่เคยเป็นโครงสร้างทาง

สังคมในอดีตได้ถูกปรับเปลี่ยนมาในรูปแบบใหม่ ผ่านการใช้อำนาจของกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่แทรกตัวอยู่ในองค์กรสำคัญของรัฐและระบบการเมือง องค์กรเหล่านี้มักดำเนินการในลักษณะที่เอื้อต่อการรักษาอำนาจของกลุ่มตนเองและขัดขวางการเปลี่ยนแปลงที่อาจเป็นภัยต่อสถานะเดิม ทั้งนี้ กลุ่มองค์กรอิสระดังกล่าวก็เป็นตัวแสดงที่ใช้เครื่องมือซึ่งก็คือกฎหมายในการกดดันฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง ในขณะที่กลุ่มของตนเองได้รับการยกเว้นหรือปฏิบัติอย่างอ่อนโยน สิ่งนี้ทำให้เกิดความไม่สมดุลในกระบวนการยุติธรรมและสร้างความรู้สึกว่ากฎหมายมิได้ใช้กับคนบางกลุ่มเท่านั้นซึ่งเป็นการบ่อนทำลายหลักการของความเสมอภาคทางกฎหมาย และเป็นการสร้างระบบศักดินาในรูปแบบใหม่ที่ขัดขวางการเติบโตของประชาธิปไตยและความเสมอภาคในสังคมไทยอย่างแท้จริง รวมไปถึงการทำให้รัฐประหารซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้เมื่อการใช้อำนาจขององค์กรอิสระมาถึงทางตัน ซึ่งประเทศไทยผ่านการทำรัฐประหารมาแล้วถึง 13 ครั้ง และการรัฐประหารที่เกิดขึ้นส่วนมากเป็นการรัฐประหารที่สำเร็จราบรื่นไปด้วยดี ไม่มีการต่อต้านจากคนส่วนใหญ่ ซึ่งจะเห็นว่ากระบวนการต่างๆ เหล่านี้ลดทอนและด้อยค่าความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย ดังนั้นแนวทางการสร้างประเทศให้เข้มแข็ง ทางออกคือการสร้างพลเมืองคุณภาพ คือ หัวใจสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยที่จะช่วยคานอำนาจและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนา

การแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างพลเมืองคุณภาพ ให้เกิดการตระหนักรู้ทางด้านสิทธิและหน้าที่ที่ประชาชนพึงมี สร้างกระบวนการปรับปรุงให้เกิดความเสมอภาค ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเพื่อลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสิทธิพลเมือง สร้างการศึกษาของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ปลุกฝังค่านิยมประชาธิปไตยที่คนมีสิทธิมีเสียงเทียมเท่ากัน เสริมสร้างบทบาทของความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวในระบอบประชาธิปไตยพร้อมกับการปฏิรูประบบการเมืองและการสร้างความตระหนักรู้ในสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งได้แก่ การตระหนัก การร้องเรียน การร่วมกัน และการเสริมพลังอำนาจ รวมถึงการสร้างกลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ดังนั้น สังคมจะเข้มแข็งได้ พลเมืองจะต้องมีส่วนร่วมที่จะเข้ามาตรวจสอบการประพฤติมิชอบในองคาพยพต่างๆ ทางการเมือง อย่างแท้จริง นอกจากนี้ชนชั้นนำต้องตระหนักและสำนึกในการสร้างสังคมที่เป็นธรรม มิใช่แค่เพียงมุ่งรักษาอำนาจ และสะสมทุนของกลุ่มตัวเอง มิใช่ใช้กฎหมายเพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้แก่กลุ่มตัวเอง สร้างกระบวนการที่ผิดให้กลายเป็นถูกอย่างรัฐประหารเพียงเพราะกลุ่มตนเองได้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น และแน่นอนความเสมอภาคไม่สามารถเกิดขึ้นโดยการร้องขอ แต่เกิดจากการกระทำที่ส่งเสริมให้เกิดพลเมืองคุณภาพเพื่อคัดล้าง ถ่วงดุล ให้เกิดสังคมคุณภาพและพัฒนาไปสู่การประชาธิปไตยที่เสมอภาคอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2562). *การเมืองไทย: จากรัฐประหารสู่การเลือกตั้ง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (2548). *หลักแห่งความเสมอภาคตามกฎหมายฝรั่งเศส*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2568, จาก <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=137>
- จารุวรรณ แก้วมะโน. (2567). *พลเมือง (Citizenship)*. สถาบันพระปกเกล้า. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2568, จาก

- [http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B8%9E%E0%B8%A5%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87_\(Citizenship\)](http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B8%9E%E0%B8%A5%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87_(Citizenship)).
- ถวิลวดี บุรีกุล, ทศพล สมพงษ์ และสมเกียรติ นากระโทก. (2564). การศึกษาพลวัตการความเป็นพลเมืองสำหรับสังคมไทย. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, พฤษภาคม-สิงหาคม 2564, 23-38.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: Civic Education for Thai Society*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2556). โครงสร้างทางสังคม บทบาทและนโยบายสาธารณะกับความเป็นพลเมือง Social structure, role and public policy with the citizenship. *วารสารศิลปศาสตร์*, 5 (1). 49-62.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). ประชาธิปไตยในยุคเปลี่ยนผ่าน : รวมบทความว่าด้วยประชาธิปไตย ความรุนแรง และความยุติธรรม. นนทบุรี: ฟาเดียวกัณ
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2559). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2540). ความเสมอภาค. *จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน*, 7 (68). สืบค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2568, จาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=ความเสมอภาค>.
- ไพลิน ภูจินาพันธุ์. (2563). *รายงานฉบับสมบูรณ์ Sense of Belonging : พลเมืองกับความไม่เป็นอื่น*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- ยุวดี เทพยสุวรรณ. (2551). *ดัชนีชี้วัดประชาธิปไตย*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2568, จาก <http://kpi.ac.th/kpith/pdf/%E0%25%A2/content.pdf>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2568, จาก <https://dictionary.orst.go.th>.
- วรากรณ์ สามโกเศศ, *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*, มติชน ฉบับวันที่ 3 มี.ค. 2554 (กรอบข่าย) สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2568, จาก <https://www.moe.go.th/การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง/>
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2556). *การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรรากฐานประชาธิปไตยในบริบทไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า.
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2557). *สิทธิ เสรีภาพ และความรับผิดชอบ ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์. (2561). *ระบบการเลือกตั้งเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- สำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร. (2558). *ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานสารนิเทศ สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- Dewey, J. (1944). *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. New York: Macmillan.
- Hewison, K. (2015). *ความไม่เท่าเทียมและการเมืองในประเทศไทย*. *Kyoto Review of Southeast Asia*. สืบค้นเมื่อ 19 กันยายน 2568, จาก <https://kyotoreview.org/ภาษาไทย/ความไม่เท่าเทียมและการ/>.
- Rawls, J. (1971/1999). *A theory of justice*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. New Haven, CT: Yale University Press.

Dicey, A. V. (1959). *Introduction to the study of the law of the constitution* (10th ed.). London: Macmillan.

Donnelly, J. (2013). *Universal human rights in theory and practice* (3rd ed.). Ithaca, NY: Cornell University Press.

Kelsen, H. (1967). *Pure theory of law*. Berkeley, CA: University of California Press.

United Nations. (1948). *Universal declaration of human rights*. New York: United Nations.